

Predstavljanje kataloga „Od kriposti“ u Državnom arhivu u Splitu

Ivan Andabak, Branka Gudić, Nikolina Cvitanović

U Državnom arhivu u Splitu 18. prosinca 2024. godine održana je promocija kataloga „Od kriposti“ u kojem su predstavljeni transliterirani recepti ljekaruše don Ivana Zoričića iz 1691. godine pisane poljičicom.

Autori kataloga, arhivisti Ivan Andabak i Branka Gudić, predstavili su dio sadržaja vrijednog arhivskog rukopisa, koji obuhvaća preko 200 recepata za liječenje raznih tegoba.

Događaj je okupio ljubitelje povijesti, arhivske i muzejske stručnjake, znanstvenike, istraživače i građane zainteresirane za očuvanje kulturne baštine. Tom prigodom prisutne je pozdravila ravnateljica Arhiva, Bruna Horović Vuković te najavila nastavak rada na obradi rukopisa pisanih poljičicom. Zahvalnost je izražena i Branki Bezić Filipović, koja je ljekarušu iz obiteljskog naslijeđa povjerila Državnom arhivu na obradu i prezentaciju.

Gosti su imali priliku čuti zanimljive povijesne činjenice te detalje o procesu transliteracije i restauracije ljekaruše, a posebno je istaknuta važnost poljičice kao zaštićenog nematerijalnog kulturnog dobra.

Ovaj iznimni povijesni dokument pisan hrvatskom ćirilicom, odnosno poljičicom, važan je ne samo kao svjedočanstvo medicinske prakse 17. stoljeća, već i kao dio kulturne baštine.

Poljičica, kao varijanta hrvatske ćirilice, bila je specifična za područje Poljica i korištena je u svakodnevnoj komunikaciji. Taj prostor, kao i ostatak Dalmacije, ali dobrim dijelom i prostor Herceg Bosne, imao je privilegiju korištenja narodnog, hrvatskog jezika u pismu i bogoslužju. Dok se glagoljica koristila u bogoslužju, hrvatska ćirilica, tj. poljičica je funkcionirala kao njen pandan u okvirima svjetovnog.

Srednjovjekovno i novovjekovno doba na hrvatskom, ali i širem europskom

prostoru, vrijeme je velikih izazova za stanovništvo uslijed raznih bolesti i ratova koji desetkuju sela i gradove. U takvim okolnostima svećenstvo pored svoje primarne djelatnosti, skrbi o dušama, često preuzima i druge djelatnosti kao što je i skrb o tijelu, točnije o bolesnicima. Upravo u vremenu srednjeg i novog vijeka u samostanskim odajama diljem Europe, svećenici, slijedeći antička znanja o medicini i zdravlju, pripremaju zbirke recepata za izradu lijekova. Ni prostor Hrvatske u tom smislu neće biti iznimka. U tom kontekstu nastaju i prve ljekaruše na hrvatskom tlu.

Ljekaruša don Ivana Zoričića, pisana u vrijeme Morejskog rata, predstavlja dragocjeni zapis narodnih medicinskih znanja.

Dimenzije ove ljekaruše činile su je izuzetno praktičnom za prenošenje i upotrebu u terenskim uvjetima. Često su je nosili svećenici glagoljaši zbog suzbijanja bolesti prouzrokovanih ratom i lošim životnim uvjetima. Mali formati omogućavali su da se lako pohrane, a priručne bilješke o ljekovitom bilju, medicinskim pripravcima i metodama liječenja bile su od iznimne važnosti za preživljavanje u tim teškim vremenima.

U ljekaruši su detaljno opisani postupci izrade lijekova, uključujući potrebne sastojke, metode pripreme i način upotrebe.

Recepti često uključuju kuhanje sastojaka u vinu ili mlijeku, namakanje u ulju, sušenje i pretvaranje u prah te miješanje s masnoćama radi postizanja mazivosti. Koristilo se najčešće domaće ljekovito bilje, uz dodatke biljnih prašaka, sokova te sastojaka životinjskog ili mineralnog porijekla. Nastojalo se izliječiti bolesti ili ublažiti tegobe vezane za začecje, porođaj, dojenje, bolesti srca i krvnih žila, poremećaje mokrenja, ozljede i rane, groznice,

Katalog *Od kriposti*

kašalj, bolesti grla i zuba, probavne poteškoće i slično.

Katalog „Od kriposti“ donosi izabrane recepte u izvornom obliku, uz transliteraciju i rječnik manje poznatih izraza, čime se omogućuje bolje razumijevanje teksta.

Primjeri poput: „Od kriposti kamilice toest maloga ravna ima kripost u sebi...“ ili „Od kamena uzmi darca božjega...“ ilustriraju kako se u 17. stoljeću koristilo ljekovito bilje, životinjski i mineralni sastojci u svrhu liječenja. Posebno su istaknuti zanimljivi i neobični recepti koji otkrivaju kombinaciju narodnog znanja, magijskih uvjerenja i tadašnjih medicinskih postupaka.

Autori su podijelili još jedan aspekt ovog projekta koji je za njih bio izuzetno izazovan, ali i fascinantant. Kroz proces transliteracije ove ljekaruše, nailazilo se na mnoge prepreke koje su ih često stavljale pred velike izazove. Bilo je to istraživanje, „kopanje“ po raznim rječnicima, stručnim radovima, knjigama i člancima koji su se bavili ljekarušama, fitonimima, hrvatskom ćirilicom, narodnom medicinom pa čak i magijom.

Ta potraga, iako često iscrpljujuća, bila je također izuzetno nagrađujuća jer ih je povezivala s prošlim generacijama koje su ostavile ovu neprocjenjivu baštinu.

DAŠT DRŽAVNI ARHIV U SPLITU

Izvorni rukopis s 339 stranica formata 6,9 cm x 5,4 cm ukoričenih kožom, pisan je od strane nekoliko pisara što je dodatno otežavalo rad. Kada bi se priviknuli na transliteraciju jednog rukopisa, ubrzo bi slijedila promjena – bilo u korištenju grafema, ali i u čitavim izrazima, što je ponekad otežavalo razumijevanje teksta.

Ljekaruša don Ivana Zoričića iz 1691. godine

Konzervatorica-restauratorica Nikolina Cvitanović, u svrhu približavanja duha vremena, ilustrirala je reprezentativnu floru i faunu spomenutu u izabranim receptima. Naglasak pri radu bio je na obogaćenju vizualnog identiteta izdanja i estetskoj vrijednosti slikanih biljaka. Prikazi su rađeni u boji, u akvarelu, gvašu i olovci. Stilizirani realizam ilustracija prigodno se ogledao na dugu tradiciju europske botaničke umjetnosti iz 17. i 18. stoljeća.

Nakon izlaganja prisutni su imali priliku postaviti pitanja autorima te podijeliti vlastita iskustva i saznanja o povijesnim medicinskim praksama i ulozi arhiva u njihovu očuvanju. Mnogi su izrazili želju za daljnjim istraživanjem poljice i njezine primjene u različitim kontekstima, a neki su se prisjetili i priča iz vlastitih obitelji o narodnim lijekovima koji su se prenosili generacijama.

Ova promocija nije bila samo predstavljanje jedne knjige, već i prilika za dublje promišljanje o ulozi arhiva u očuvanju i popularizaciji baštine. Digitalizacija i transliteracija rukopisa omogućuju široj javnosti pristup povijesnim izvorima, dok vizualne rekonstrukcije i popratni sadržaji daju dodanu vrijednost i motivaciju u razumijevanju prošlosti. ■

Plakat s predstavljanja kataloga

Plakat s predstavljanja kataloga

Predstavljanje kataloga Od kriposti u Državnom arhivu u Splitu